

AKHILLEUKSEN KILPI: ENSIMMÄISET KÄRÄJÄT

Vaikka mielessäni on kaikki strateginen puhe oikeasta ja väärästä, lähdän liikkeelle juristeista ja heidän toiminnastaan.¹ Kaikki oikeudellinen toiminta, joka tosiaankin on puhetta oikeasta ja väärästä juridisella kielellä, on yhteiskunnallista kamppailua. Osallistuessaan siihen juristi puolustaa paitsi ”asiakastaan” myös itse oikeutta. Miten kasvattaa juristin itseluottamusta tässä oikeuden puolustamistehtävässä, joka seuraa häntä aina ja kaikessa? Tarvitaan kunnioitusta omaa ammattia kohtaan, on kehitettävä sisäistä vastustuskykyä, sillä monien mielestä juristi on vain käräjapukari, jonka taitona on lähinnä kyky ”istua joka satulaan” (Kant 1989, 53). Tämä mielikuva juristista selkärangattomana matelijana on maailmalla yleinen, mutta meillä kuitenkin ulkomaista tuontitavaraa. Suomalaisen kulttuurin kuvastossa juristin on päinvastoin osattava olla jyrkkä ja taipumaton, kuten Värikki Stoolin tarinoiden sisukas maaherra Wibelius venäläisen sotaherran edessä:

Te voititte, on teidän valta nyt,
se mulle tehkää, mikä miellyttää,
vaan laki, ennen mua syntynyt,
jälkeeni tänne jää.²

Oikeudellisen toiminnan kenttä on eräänlainen sillanpääasema yhteiskunnallisten kamppailujen kentällä. Sen valloittaminen on strategisesti tärkeää kaikille niille, jotka elämässään pitävät arvoja tai päämääriä – tai ylipäätään mitään – puolustamisen ja tavoittelemisen arvoisina. Yleisen käsityksen mukaan lakiin säilötyinä nämä asiat ovat turvassa kamppailuilta, sillä silloin niitä suojelemaan on varustettu ylivoimainen koneisto, oikeuslaitos. Totuus kuitenkin on, että tästä juridi-

nen kamppailu vasta alkaa. Arvot ja päämäärät ovat ristiriidassa toisten arvojen ja päämäärien kanssa, mistä tosiasiaista yhteiskunnallinen elämä pitkälti muodostuu. Lakiin kirjattuna erimielisyys jatkuu juridisessa muodossa, eikä sen perusluonne jatkuvana välienselvittelynä muutu. Toisilleen vastakkaiset pyrkimykset, jotka aina kuuluvat vapaaseen ja demokraattiseen yhteiskuntaan, eivät ole pysyvällä tavalla sovittavissa yhteen. Tämän ymmärtäminen ja ennen kaikkea hyväksyminen on kenttäkelpoiselle juristille elintärkeää.

Oikeustieteellä on kaksi tehtävää: yhtäältä ammatillisen tietämyksen ja toisaalta poliittis-yhteiskunnallisen tietoisuuden synnyttäminen. Molempien ytimessä on tieto siitä, että kamppailuja ei voi välttää juridisen toiminnan kentällä. Juristi ei voi jättäytyä yhteiskunnallisten kiistojen ulkopuolelle ikään kuin katsomoon neutraalisti arvioimaan kentän tapahtumia. Tosin François Rabelais kertoo dipsodien kuningas Pantagruelistä, jonka tekoihin lukeutui niin sanottu tasapuolinen tuomio. Tämä oli hirmuinen sankariteko, sillä ”ei ole tapahtunut sitten suuren vedenpaisumuksen eikä tule tapahtumaan kolmeentoistasataan vuoteen, että kaksi osapuolta, joiden asiat oikeudessa ovat täysin vastakkaiset, olisivat molemmat yhtä tyytyväisiä lopulliseen päätökseen” (Rabelais 1989, 13 luku). Vain Pantagruel saattoi onnistua tässä, kaikkialla muualla juridinen arviointi on yhteiskunnallista toimintaa ja mitä suurimmassa määrin yhteiskunnallisiin kamppailuihin osallistumista.

Kamppailu- ja sotatannernäkökulma on tavanomaisesta poikkeava mutta ei oikeusfilosofiassa mitenkään uusi. Sen moderni edelläkävijä on saksalainen Rudolf von Jhering, joka kirjoitti 1800-luvun lopulla:

Oikeuden päämäärä on rauha, keino sen saavuttamiseksi taistelu. Niin kauan kuin oikeuden täytyy olla varuillaan puolustautuakseen vääryyden hyökkäyksiä vastaan – ja niin tulee olemaan niin kauan kuin maailma pysyy pystyssä – se ei voi säästyä taistelulta. Oikeuden elämä on taistelua, se on kansojen, valtiovallan, säätyjen ja yksilöiden taistelua. (Jhering 1948, 11.)

Mistä sitten johtuu kamppailunäkökulman erikoisuus oikeudellisen ajattelun perinteessä? Olemmehan tottuneet ajattelemaan täysin päinvastoin, että oikeus on ennen kaikkea järjestys, oikeusjärjestys, jonka pääasiallinen tehtävä on lopettaa kamppailu ja luoda yhteiskunnallisen rauhan tila. Lain ja oikeuden kytkös järjestyksen ajatukseen on syvällä kulttuurimme juuristossa. Mytologia, historia, kirjallisuus ja filosofia ovat vuosituhansia esittäneet samaa tarinaa: taistelujen rauettua ihmiset nousevat kaupunkien raunioista ja rakentavat lailla ja oikeudella uuden yhteiskuntajärjestyksen. Jos se kumotaan, padotut vedet nousevat jälleen yli äyräidensä, pojat ryhtyvät tappamaan isiään, ihmisistä tulee susia ja niin edelleen.

Riittäköön tästä lähestulkoon ylihistoriallisesta teemasta esimerkiksi kertomus ikuisen kaupungin Rooman alkuaajoista. Sen mukaan Rooman perusti Romulus, jolla oli johdettavana kotikaupungeistaan karkotettujen kulkureiden ja metsärosvojen joukkio. Rakentajaan viittaavasta nimestään huolimatta (*Roma-moliri*, Rooman rakentaja)³ Romulus osasi lähinnä vain sotia. Sen jälkeen kun hän oli kukistanut naapurikansat toinen toisensa jälkeen Romuluksen vaikeudeksi muodostuivat alullaan olevan yhteisön sisäiset ristiriidat. Sotapäällikkö ei onnistunut niiden hallinnassa, ja tarina antaa ymmärtää, että hänet lopulta murhattiin. Tämän jälkeen Rooma ajautui sisällissodan kynnykselle, komea alku näytti johtavan nopeaan tuhoon. Näissä oloissa Rooman toinen kuningas Numa valittiin tehtävään juuri Romulukseen nähden täysin vastakkaisten moraalisten ominaisuuksiensa takia. Oikeamielinen, vaatimaton ja hurskas

Numa oli lainsäätäjäkuningas, joka opetti roomalaiset kunnioittamaan jumalia ja pitämään lakeja pyhinä. Numa perusti roomalaisten keskeiset valtiolliset laitokset vaalimaan rauhan säilymistä ja käänsi kansakunnan huomion sisäisen järjestyksen tärkeyteen. Rooma syntyi Romuluksen sodista, mutta sen jatkuvuuden takasivat Numan lait ja oikeus.⁴

Laki ja oikeus ovat siis aina viitanneet rauhaan, järjestykseen ja sopuun – sotien, turvattomuuden ja riitojen vastakohtaan – joka on saatava aikaan muiden arvojen, kuten vapauden, kustannuksella, siis väkisin.⁵ Ajatukset oikeudellisesta toiminnasta jatkuvana kamppailuna ja oikeudellisesta kentästä sotatantereena eivät silti ole vain nykyajalle tyypillistä akateemista toisinajattelua. Tämä puoli asiasta kulkee järjestyksajatuksen hallitseman pinnan alla koko ajan mukana. Tästä kertoo sekin, että tavallisen kansan keskuudessa oikeudellisiin toimiin ryhtyminen yleensä tarkoittaa jonkinlaista sodanjulistusta. Oikeudellisten vaatimusten esittäminen merkitsee niin naapurussuhteissa kuin liikesuhteissa usein avointa kriisiä: iskuja, joka loukkaa normaalin kanssakäymisen normeja. Kun paikalle kutsutaan juristi, välit ovat jo pahasti tulehtuneet, eikä ongelmaton rinnakkaiselo tai yhteistyö voi enää jatkua.

Voidaan sanoa, että roomalaisen oikeuden rinnalla ja ilman muuta sen sisälläkin kulkee tietty toinen, sanokaamme kreikkalainen perintö, jossa oikeudellinen toiminta on epäilemättä kamppailua siinä missä varsinainen sotakin: molemmat vaativat ihmisiltä urheutta. ”Oikeudenistunto ja sota ovat tilanteita, joissa en minä eikä kukaan saa panna parastaan vain keksiäkseen, miten pelastaisi nahkansa”, sanoi Sokrates hävittyään kohtalokkaalla tavalla oman juttunsa nuorison turmelemisesta (*Apologia* 38b–39a). Platonin *Apologia* eli Sokraatin puolustuspuhe on varmasti kuuluisin varhainen esitys oikeudellisen toiminnan perustilasta, oikeudenkäynnistä, mutta ei kuitenkaan ensimmäinen. Sikäli kun tiedetään, ensimmäinen sisältyy Homeroksen *Ilias*-eepokseen, sen 18. lauluun Akhilleuksen kilvestä. Tämä ker-

tomus toimii hyvänä analyttisena johdantona oikeudellisten kamppailujen eri tasoihin.

Tarinan mukaan Akhilleuksen sotavaruks-
teet olivat joutuneet vihollisen käsiin, mistä
syystä hän tarvitsi uudet. Toimeen ryhtyi itse
seppäjumala Hefaistos, joka teki Akhilleuk-
selle muun muassa uuden kilven. Sen pintaan
Hefaistos loi esityksen siitä, mitä ihmisten
maailmassa oleminen kokonaisuudessaan on.
Ulommille kaarille Hefaistos kuvasi maanvilje-
lyn ja karjanhoidon kaltaisia elämän materiaa-
lisiä edellytyksiä, mutta myös juhliä, tansseja,
ja muuta maalaiskulttuuria. Kilven sisemmällä
kaarilla taas on politiikkaa, elämää kaupun-
geissa. Kilvessä on kaksi kaupunkia: toinen on
sotatilassa ja toisessa vallitsee rauha.

Sodan kaupunkia piirittää vihollinen, joka
on keskuudessaan erimielinen siitä, pitäisikö
kaupungin asukkaiden kanssa neuvotella vai
pitäisikö se vain ryöstää. Piiritetyt käyttävät
tilaisuuden hyväkseen: vihollisten keskittyes-
sä neuvonpitoon, kaupunkilaiset murtautuvat
ulos ja taistelu alkaa. Rauhan kaupungissa taas
on menossa, paitsi suuret häät, myös henki-
rikosta ja sen hyvittävää verirahaa eli ”hengen-
sakkoa” koskeva oikeudenkäynti. Tässä Otto
Mannisen suomenkielinen tulkinta kohdasta,
jossa siis kulttuurimme ensimmäinen oikeu-
denkäyntikuvaus on:

Vaan torill’ oikeutt’ istuttiin, väki kool’ oli taaja.
Hengensakkopa siell’ oli riitana. Maksanehensa
toinen väitti jo sen, koki selvittää väen kuullen,
toinen taas sitä viel’ ei maksetun myöntänyt
lainkaan.
Tuomarin ratkaisuun mies kumpikin turvata
tahtoi.
Huutaen suosiotaan väki puolteli toista ja
toista;
airuet hiljentää koki joukkoa, vaan vakamielet
kansan vanhimmat kivill’ istuivat pyhän piirin;
tuomarin sauvat toi heloääniset airuet heille;
vuoroon sauvoineen kukin nousi ja tuomion
lausui.
Kultatalenttia kaksi oli tallennettuna keskeen
sille, ken vahvistaa voi oikeimmaks asiaansa.⁶

Helpoimmin havaittava juridisten kamppai-
lujen taso on riidan osapuolten välinen kiis-
ta. Rauhan kaupungin oikeudenkäynnissä
osapuolia ovat murhaajan ja murhatun suvut,
edustajinaan perheenpää. Nähdään, että su-
kujen välinen vakava selkkaus on jo kääntynyt
juridiseksi kiistaksi. Mannisen käänöksessä
osapuolet ovat poistuneet yksityisen koston
kierteestä, eivätkä edes puhu enää itse veri-
teosta (siihen johtaneista syistä, teko-olosuh-
teista, syyntakeisuudesta, jne.). He ovat koko-
naan siirtyneet oikeudelliselle kentälle, missä
aiemmat teot ja tapahtumat ovat vain tausta-
aineistoa eli faktakysymyksiä; tärkeämpiä ovat
oikeuskysymykset, joiden perusteella kunkin
tulee yrittää vaatia lain määräämiä oikeuksiaan.
Tässä tapauksessa juridisesta seuraamuksesta-
kaan tosin ei näytä enää olevan epäselvyyttä.
Kiista on edennyt kysymykseen siitä, onko jo
tapahtunut se, mitä normin mukaan murhan
jälkeen tulisi tapahtua: murhatun suku vaatii
oikeuttaan hengensakkoon, murhaajan suku
väittää, että sakko on jo maksettu. Molemmat
joka tapauksessa turvaavat tuomarin ratkai-
suun, joka olisi kiistassa viimeinen sana.

Toista juridisten kamppailujen tasoa – niin
sanottua rakenteiden vastakkainasettelua – ei
voi Mannisen käänöksestä havaita lainkaan,
vaikka se tähän *Iliaan* kohtaan sisältyykin. Ee-
poksen kreikankieliset säkeet voidaan nimit-
tän tulkita myös siten, että osapuolten kiista ei
koskisiakaan sitä, onko hengensakko maksettu
vai ei. Toisen tulkinnan mukaan kyseessä on
hengensakkoon liittyvä oikeuksien ja velvol-
lisuuksien rakennelma ylipäätään.⁷ Rauhan
kaupungin oikeusjutussa murhatun suku ei
lainkaan suostu vastaanottamaan korvaus-
ta vaan vaatii alkuperäistä oikeutta koston.
Murhaajan suku sitä vastoin vaatii oikeutta
maksaa veriraha, jolla koston voidaan vapau-
tua. Kyse ei ole enää vain osapuolten välien-
selvittelystä vaan kahden kokonaan erilaisen
ajattelu- ja toimintatavan yhteentörmäykses-
tä, järjestelmien konfliktista. Näistä muinais-
oikeudellinen yksityisen koston järjestelmä
edellyttää, että vääryyden kokenut osapuoli to-

teuttaa rangaistuksen. Julkisten rangaistusten järjestelmä taas edellyttää juuri päinvastaista: oikeutta ei saa koskaan ottaa omiin käsiin. Voidaan sanoa, että tässä kamppailevat toistensa suhteen perustavalla tavalla vastakkaiset sosiaaliset rakenteet, regiimit.

Toisaalta voidaan myös sanoa, että rauhan kaupungissa itse oikeusjärjestelmä kamppailee olemassaolosta yhteiskunnassa vastustajanaan perinteinen ja luonnollisempina koettu koston sosiaalinen järjestelmä. Uusi oikeusjärjestelmä on keinotekoinen mekanismi, jonka tarpeellisuus kyllä tunnustetaan, mutta jonka saumaton yhteen sopiminen muiden yhteiskunnallisten normijärjestelmien kanssa ei ole mitenkään selvää. Aiskhyloksen *Oresteia* puuke tämän normijärjestelmien välisen kamppailun vanhojen ja uusien jumalien väliseksi taistoksi.⁸ Oresteen oikeudenkäynnissä harmaapäiset raivottaret, koston jumalat, ottavat yhteen uusien ja nuorten jumalien, Pallas Athenen ja Apollon, kanssa. Kahakan päätteeksi raivottaret ”ikivanhat lapsimmmot” muuttavat maan alle (vaikka eivät toki katoa!) ja Athene perustaa Areiopagi-kukkulalle neuvoston, ihmisten tuomioistuimen. Oikeuslaitos on syntynyt ja vääryyksien oikominen kuuluu vastedes yhteiskunnalle. Oikeudenkäynneissä pitää kuulla kaikkia osapuolia, jotka puolestaan sitoutuvat kunnioittamaan neuvoston tulevaa päätöstä.

Rauhankaupungin oikeudenkäynnin kolmannelle kamppailujen tasolle sijoittuu kaupunginvanhimpien eli geronttien välinen mitteli parhaasta juridisesta argumentista. Se, jonka perustelut ratkaisevat osapuolten – ja järjestelmien – välisen kiistakysymyksen, voittaa paitsi viisaan maineen myös kaksi harkkoa silkkaa kultaa. Keskenään väittelevät geronttijuristit ovat istuneet pyhään kehään, jossa sanallinen kahina etenee sivistyneessä ja säännellyssä järjestyksessä. Tapana ilmeisesti oli (jälleen hieman toisin kuin Mannisen suomennoksessa),⁹ että piirissä kiersi vain yksi tuomarinsauva, joka osoitti kenen vuoro kulloinkin on nousta ja puhua. Esittäen argumenttejaan vain toisiaan vastaan juristit ovat

sulkeneet suuren yleisön piirinsä ulkopuolelle ja siten ottaneet kansalta pois heidän kiistansa ja käsittelevät sitä ikään kuin omanaan. Jokainen kuitenkin tiesi, että selän takana huutava väki lopulta ratkaisee, kuinka tässä tuomareiden välisessä kisassa käy.

Nykyiseen oikeuslaitokseen ei sisälly näin vahvaa demokraattista elementtiä, mutta yleisesti ottaen tavallisten ihmisten ja ammattijuristien suhde on edelleen vastaavalla tavalla jännitteinen.¹⁰ Toistaiseksi meillä toki vallitsee periaatteellinen yksimielisyys siitä, että juridinen prosessi on parempi kuin kansan omat lynkkaustuomioistuimet ja että kansanvallan perustuslailliset muodot ja rajat ovat parempia kuin enemmistön pidäkkeetön valta. Mutta kuinka pitkälle yleinen oikeustaju suvaitsee erimielisyyksien ja niihin sisältyvien oikeudenmukaisuuskysymysten kääntämistä juridiselle kielelle? Entä kuinka pitkälle juridinen järjestelmä voi rajoittaa kansan vapautta itse määrätä yhteisen elämänsä säännöistä?

Vaikka juridisen kentän sisällä vain oikeudellinen argumentti on tehokas, on silti syytä ymmärtää, ettei juridisella erityiskielellä ja asiantuntijajärjestelmällä ole mitään itseisarvoista toteutumisen tarvetta yhteiskunnan kannalta. Oikeudellista toimintaa on olemassa vain siinä määrin kuin juridisen kentän tarjoamilla välineillä on jokin kelvollinen käyttö. Niinpä keskeinen ongelma on oikeuden olemassaolon takaava välineellisyys: oikeuden on palveltava jotain muutakin kuin itseään. Mitä ovat ne oikeudelliset perusvälineet, joiden hallinnalla kovimmat yksittäiset kilpailut parhaasta juridisesta argumentista viime kädessä voitetaan ja joita käyttämällä oikeus järjestelmätasolla ankkuroituu yhteiskunnalliseen elämään ja sen kiistoihin? Sikäli kuin voimme kutsua joitakin oikean ja väärän erottamisen malleja juridiikan perusvälineiksi, niiden olisi toteutettava määrättyä objektiivista tehtävää: turvattava oikeuden olemassaolo kentällä, jolla toisilleen vastakkaiset ajattelun ja toiminnan rakenteet jatkuvasti ottavat yhteen ja kamppailevat vaikutusvallasta.¹¹

Miten nämä kolmannen tason kamppailujen välineet, juridiset argumentit, voitaisiin nähdä kykeneviksi takaamaan oikeudelle yhteiskunnallinen olemassaolo? Yksi vaihtoehto on se, että voisimme osoittaa, että pohjimmiltaan juridiset argumentit ovat sitä samaa moraalikysymysten ja oikeudenmukaisuuden kieltä, jota ihmiset ovat aina käyttäneet aivan tavallisessa kanssakäymisessään. Tässä yhteyksien etsimisessä olisi oikeustieteelle edelleen työtä tehtäväksi.¹² Ennen kuin jälleen kerran ryhdytään siihen, on mielestäni oikeustieteen avattava erityinen kamppailunäkökulma: muuten emme tiedä, mitä kyseisillä argumenteilla pitää tehdä!

Akilleen kilven analyysi muokkaa maape- rää tämän näkökulman avaamiselle. Voidaan ensinnäkin erottaa mainitut kolme kamppailujen tasoa: kiistojen osapuolien väliset kamppailut, yhteiskunnallisten rakenteiden väliset yhteentörmäykset sekä oikeudellista argumentaatiota harjoittavien juristien keskinäinen kilpailu. Kaikki tämä ilmenee juri- disena toimintana, siinä mitä juridisissa instituutioissa ja juridisella kentällä tapahtuu. Tämä on selvää, mutta kaiken taustalta, kilven kokonaisuasetelmasta, nousee esiin vielä tärkeämpi asia. Sodan ja rauhan kaksi kaupunkia ovat vierekkäin ja suhteessa toisiinsa: kyse on muotojen ja sisältöjen taitavasta ristikkäisestä rinnastamisesta.

Sodan kaupungin teemanahan oli tavallaan rauha: piirittäjät neuvottelevat keskuudessaan siitä, mitä heidän tulisi seuraavaksi tehdä. Pitäisikö vihollisen kanssa neuvotella vai ei? Näiden neuvottelua koskevien neuvottelujen myötä ”rauha” on ikään kuin sisäänrakennet- tuna sotaan. Tämän rinnalle Hefaistos panee rauhan kaupungin, jonka sisään hän vastaavas- ti rakentaa ”sodan” juridisen taistelun muodos-

sa. Näyttää siltä, että seppäjumala tahtoo tässä kohdassa sanoa, että nämä toinen toistaan vas- takohtina määrittelevät asiat sisältävät kumpi- kin oman toiseutensa: sotaa rauhan muodossa, rauhaa sodan muodossa.

Vielä lopuksi: mitä konkreettisesti jää kä- sittämättä (tai paremminkin: mitä se haittaa), jos kamppailunäkökulma hylätään tarpeetto- mana riidankylvämisenä tai jollakin muulla perusteella? Oikeustieteellinen tietämyksen- tuotanto on vaarallista puuhaa: riskinä on alinomaa se, että alalle aikovista tulee kenen tahansa nöyriä palvelijoita, kirppuja portinvar- tijan olkapäillä. Nämä eivät halua moraalista toimintaa vaan jokaiselle käskyinä annettujen sääntöjen toteuttamista: ”Oikeussubjektien oletetaan tai ainakin toivotaan [...] sisäistävän yhteiskunnassa vallitsevat lainsäätäjän aset- tamat normit ja täten kokevan moraaliseksi velvollisuudekseen niiden noudattamisen” (Virolainen 2003, 62). Yhteiskunnan lattiasta kattoon ihmisen tehtäväksi tulee hänelle an- netun velvollisuuden vilpiton ja uskollinen toi- meenpano: ”Voisinko olla elämään kyllästynyt ryhtyessäni täyttämään niitä velvollisuuksia, joiden vuoksi olen olemassa ja joiden vuoksi olen tullut maailmaan?”¹³

Vaarana siis on, että pykälät eksyttävät ih- misen itsestään kuin Kafkan sankarin jonne- kin loputtomien velvollisuuksien autereiseen laaksoon. Moni lähteekin jo siitä, että lakien ja oikeuden tomuista ihminen ei löydä muu- ta kuin oman arvottomuutensa. Voiko yksilö mitenkään säästyä omaksumasta annettujen normien järjestelmää sillä tavalla perin poh- jin, että tulee peruuttamattomasti panneeksi kohtalonsa riippumaan siitä? Tämän ansan välttämistä kamppailunäkökulma tarkoittaa: ainoa tapa päästä sisään järjestelmään on vält- tyä sisäistämästä järjestelmää.

— SAMULI HURRI

VIITTEET

1. Tekijä onnittelee professori Pia Letto-Vanamoa hänen

täyttäessään 60 vuotta. Teksti on osa tekijän laajem- paa käsikirjoitusta, jonka työnimi on *Oikein ja väärin. Kamppailunäkökulma oikeuteen.*

2. Runeberg 2008, säkeet 69–72, suomennoksen sivulla 333.
3. Ks. Foucault 2010, 112.
4. Ks. esim. Livius 1994, 36–68.
5. Väkivallasta oikeusjärjestyksen taustalla puhuvat monet, terävimpänä Nietzsche, jonka mukaan oikeuden ”alkuvaiheita on valeltu perusteellisesti ja kauan verellä”, jonka haju ei ole siitä ”milloinkaan tyystin lähtenyt”. Nietzsche 2007, 57.
6. *Ilias*, 18. laulu, 492–525, suomennoksen sivulla 365.
7. Ks. Edwards 1991, 214–216.
8. Ks. Aiskhylos, *Oresteia*, 680–710, suomennettu 2003.
9. Ks. Edwards 1991, 117.
10. Pia Letto-Vanamo, joka on tutkinut kärjäinstituution historiaa modernin kynnyksellä, kirjoittaa verkunnissa kiertäneestä ”kärjäkapulasta”, jolla tavallisia ihmisiä kutsuttiin koolle lauta-, katselmus- ja arviomiehiksi oikeudenistuntoon: ”kyse oli selvästi käräjien pitämiseksi välttämättömäksi ajatellusta populaatiosta, jolle saksankielisessä tutkimuksessa on vakiintunut käsite ’Umstand’”. Termin arkikielen merkitykseen viitaten voidaan varmaan ajatella, että oikeuslaitoksen suhde yleisöön on oikeuden historiallis-yhteiskunnallinen ”olo-suhde”, toisin sanoen se olemassaolon ehto, joka aina ja kaikkialla kiinnittää oikeuden aikaan ja paikkaan. Ks. Letto-Vanamo 1995, 34.
11. Näiden perusvälineiden kartoittamisen olisi mielestäni alettava menettelyllisistä säännöistä, prosessioikeudesta. Kuten Kevät Nousiainen minäkin oletan, että oikeuden legitimitettiin, oikeuden yhteiskunnallisten tehtävien ja oikeudenkäynnin menettelysääntöjen välillä on tärkeä vastaavuus. Tätä reittiä päästään käsiiksi juridiseen *autopoiesikseen*: siihen, kuinka oikeuden olemassaolo ja elinvoima yhteiskunnallisten voimien kentässä kiinnittyy juristien omaan praksikseen. Ks. Nousiainen 1993, 31.
12. Juridista oikeutta ja yleistä moraalilaista yhdistävää habermaslaista latua on Suomessa tehnyt erityisesti Kaarlo Tuori. Ks. esim. Tuori 1990, 19–23.
13. Tällä tavalla Rooman stoalainen keisari Marcus Aurelius kannusti itseään nousemaan aamulla ylös sängystä. Ks. Aurelius 1951, 48.

KIRJALLISUUS

- Aiskhylos (2003) *Oresteia*. Suom. Kirsti Simonsuuri. Helsinki: Tammi.
- Aurelius, Marcus (1951) *Itsetutkiskeluja*. Suom. Yrjö Raivio. Toinen painos. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Edwards, Mark W. (1991) *The Iliad: A Commentary. Volume v: books 17–20*. Toim. G. S. Kirk. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foucault, Michel (2010) *Sanat ja asiat. Eräs ihmistieteiden arkeologia*. Suom. Mika Salo. Helsinki: Gaudeamus.
- Homeros (1991): *Ilias*. Suom. Otto Manninen. Viides painos. Porvoo: WSOY.
- Jhering, Rudolph von (1948) *Taistelu oikeudesta*. Suom. V. Merikoski ja Onni Talas. Porvoo ja Helsinki: WSOY.
- Kant, Immanuel (1989) *Ikuiseen rauhaan. Valtio-oikeudellinen tutkielma*. Suom. Jaakko Tuomikoski. Hämeenlinna: Karisto.
- Letto-Vanamo, Pia (1995) *Kärjäyhteisön oikeus. Oikeudenkäyttö Ruotsi-Suomessa ennen valtiollisen riidanratkaisun vakiintumista*. Helsinki: Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos.
- Livius, Titus (1994) *Rooman synty. Ab urbe condita I–II*. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Kolmas painos. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY 1994.
- Nietzsche, Friedrich (2007) *Moraalin alkuperästä*. Suom. J.A. Hollo. Helsinki: Otava 2007.
- Nousiainen, Kevät (1993) *Prosessin herruus. Länsimaisen oikeudenkäytön ’modernille’ ominaisten piirteiden tarkastelua ja alueellista vertailua*. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Platon (1999) ”Apologia”. Suom. Marianna Tyni. Kokoelmassa Platon: *Teokset I*. Helsinki: Otava.
- Rabelais, François (1989) *Pantagruel. Dipsodien kuningas*. Suom. Erkki Salo. Kuopio: Kustannuskiila.
- Runeberg, J. L. (2008): *Vänrikki Stoolin tarinat*. Suom. Teivas Oksala. Espoo: Artipictura.
- Tuori, Kaarlo (1993) *Oikeus, valta ja demokratia*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Virolainen, Jyrki (2003) ”Johdatus prosessioikeuteen”, teoksessa Juha Lappalainen ym. (toim.): *Prosessioikeus*. Helsinki: WSOY, 35–70.